

Симо М. ИЛИЋ*
Душан Б. ЈОВИЋ**
Ђорђе СТЕПИЋ***

ЈУСТОРИЈА 2023: ПРАВО И КАЗНА (23–25. МАРТ 2023. ГОДИНЕ)

Као и претходних година, у организацији Правног факултета Универзитета у Београду одржана је међународна студентска конференција из историје права, Јусторија (*Iustoria*). И овом приликом, она је окупила десетине студената из различитих крајева света, као и из различитих области друштвених наука, како би саопштили своје радове. Овај пут кровна тема је била „Право и казна”, посвећена јубилеју – 150 година од укидања телесних казни у Србији. Конференција је одржана у мешовитом формату: уживо и онлајн.

ПРВИ ДАН

Први уводничар, проф. емеритус Сима Аврамовић, јавио се окупљенима из Рима. Истакао је да је радостан што је правноисторијска катедра, која је веома посвећена ваннаставним активностима, организовала један овакав скуп, напоменувши да ће Јусторија имати свој први јубилеј већ наредне године. Овакав формат је важан да се студенти науче не само да уче, већ и да научно истражују. Честитао

* студент мастер студија на Правном факултету Универзитета у Београду, *simoilic@hotmail.com*

** студент друге године основних студија на Правном факултету Универзитета у Београду, *dusanjoviccc@gmail.com*

*** сарадник у настави и студент докторских студија на Правном факултету Универзитета у Београду, *djordje.stepic@ius.bg.ac.rs*

је организаторима, особито оснивачу скупа доц. др Нини Кршљанин, и пожелео учесницима срећан рад.

Одмах за њим, проф. др. Зоран Мирковић, професор Српске правне историје и декан Правног факултета Универзитета у Београду, изразио је задовољство што је толико младих окупљено око изучавања теме кажњавања, једне од најинтересантнијих тема правне историје, особито кривичног права, којом се и сам бавио, те је учесницима пожелео пријатаностанак у Београду.

Као последњи уводничар, проф. др Милена Полојац, шефица Катедре за правну историју и професорка Римског права, напоменула је да је Јусторија постала скоро традиционална, те да су све досадашње конференције биле мултидисциплинарне и интернационалне. Она је подсетила и на јаке везе између римског права и савременог казненог права: од терминолошких (*crimen, poena, delictus*), преко разликовања грађанскоправних и кривичноправних деликата, до развоја различитих казних појмова у самом римском праву и даље, од времена Закона XII таблица. Као и претходни говорници, захвалила се свима, најпре учесницима, те предавачима и колегама из организације скупа.

Прво предавање, на енглеском језику и у онлајн формату, одржао је проф. др Томазо Беђо (*Tommaso Beggio*) са Правног факултета Универзитета у Тренту, на тему „Смртне казне и облици лишења слободе у старом Риму: Напомене о утицају неких појмова римског кривичног права на западну правну традицију”. Предавач публику најпре упознаје са најранијим поменима смртне казне у Риму и појединим облицима њеног извршења – попут чувеног бацања са Тарпејске стене. Најранија замена за смртну казну било је прогонство (*aqua et igni interficio*). Њега не треба мешати са *exilium*-ом из времена Корнелија Суле: потоња је казна по свом праву, а не алтернатива смртној казни. Следеће казне по тежини су биле казна губитка слободе и казна губитка грађанства. Посебно тешки облици казне губитка слободе били су: осуда на игре (*damnatio ad ludum*), осуда на мач (*damnatio ad gladium*) и осуда на рад у руднику (*damnatio ad metala*). Код прве казне осуђени је морао да проведе одређени период као борац у арени, као роб-кажњеник (*servus poenae*), чега се могао ослободити – за разлику од другог облика (*ad gladium*), где је морао бити погубљен најкасније у року од годину дана. Код осуде на рад у руднику, три могућа облика ове казне, одређена према тежини учињеног дела, доносе различит степен тежине услова под којима се казна издржавала. У свом излагању проф. Беђо објашњава сваку од ових казни, позивајући се на изворе, као и касније интерпретације угледних правника, попут Улпијана и Модестина (махом сабране у D. 48. D. 50).

За овим је уследила **прва студентска сесија** на енглеском језику, посвећена праву и казни у класичној антици, којом је председавала проф. др Милена Полојац. Први излагач, Иван Арамбашевић са Правног факултета Универзитета у Београду, говорио је о формама кажњавања у римском праву у време Римског царства. Он уочава шароликост система казни од почетка принципата надаље, због веће дискреције царева и управних власти. Наводећи низ примера кажњавања, попут колективних казни према породицама учинилаца или оштрије кажњавање хришћана упркос њиховом римском грађанству, аутор закључује да ће тај систем своје варијације видети и у средњовековном и доцнијем праву.

За њим, Кацпер Жоховски (*Kasper Żochowski*) са Факултета за право и администрацију Универзитета у Варшави наставља сесију са духовито насловљеним саопштењем: „*They stole my pig*” – *crime reports to epistates phylakiton in papyri from 1st century Roman Egypt*. Његов рад се тиче 32 притужбе из периода до 42. године, из Арсиноита (данашњи Фајум). Дело које доминира јесте крађа, а честе су и (*inuiria*), као и међусобна рањавања животиња. Честа обраћања епистатима (начелницима страже), додаје он, не треба да чуде, пошто се оштећени често обраћају блиским, иако ненадлежним органима, тражећи правду – за шта наука даје различита објашњења. Наставак његовог излагања посвећен је анализи појединих папируса, особито опредељењу правних захтева оштећених.

Следећи је био Матео Кристинели (*Matteo Cristinelli*) са Правног факултета Универзитета у Тренту, који је излагао на тему „*Princesps qui delatores non castigat, irritat*” *Accusatores and delatores during the early Principate between law and politics*. Уводећи у своју тему, излагач наводи да су у кривичном поступку приватни тужиоци водили поступке, а да су државне власти, како би подстакле пријављивање и процесуирање окривљених, често додељивале „награде” успешним тужиоцима – што је механизам који је често злоупотребљаван. Он наводи низ примера поменутих у историјским изворима, где проблематични акузатори и делатори уживају заштиту царева и добијају високе награде (које је Сенат настојао да ограничи). Најпосле, најучинковитије средство против несавесних акузатора и делатора био је гнев јавног мњења, што доводи до промена у раду државног апарата.

Викторија Сарацин (*Wiktoria Saracyn*), са Факултета за право и администрацију Универзитета у Варшави, наставља сесију са рефератом „*Guideline on crime and punishment: a systematic approach towards Libri Terribiles*”. У фокусу овог саопштења стоји глава 48. Јустинијанових Дигеста, која се тиче јавног казног права. Она уочава општи систем првих фрагмената ове главе, у којима се говори о врстама де-

ликата, укључујући оне који се сматрају најтежим (кажњивим смртном казном или прогонством), а који наликују доцнијим класификацијама општег и посебног дела кривичног права.

На самом крају сесије излагала је Исидора Фирст са Правног факултета Универзитета у Београду, са радом „*Ostracism – „punished” by democracy*”. После кратког увода о остракизму као политичком, демократском егзилу, уведеном за Клистенових реформи, ауторка чини разлику од санкције егзила: саставни део остракизма је повратак осуђеног у град, без било каквих даљих реперкусија. Описавши поступак остракизма (гласање еклесије), она посвећује пажњу институту за који се мисли да га је потиснуо: *graphe paranomon*, познатом од времена Перикла.

Другом сесијом, такође на енглеском језику, на тему кажњавања вештичарења, председавала је доц. др Ивана Марковић. Ово кратко заседање отвара коауторски рад мср. Ђорђа Степића и мср. Марка Ромића са Правног факултета Универзитета у Београду, са темом о кажњавању кривичног дела мађијања у праву средњовековне Србије. Аутори су најпре подвукли разлике између различитих облика мађијања у релевантним општим изворима: Законоправицу Светога Саве, Душановом законуку и Скраћеној синтагми Матије Властара. Затим су упоређивали разлике у кривичноправној реакцији: на пример, тровачи и „мађиници” су кажњавани смртном казном – и дела и казне су преузети из ромејског права, док су „ресници”, који спаљују мртве из страха од вампиризма, плаћали вражду, што упућује на обичајноправно порекло дела. Санкције су нарочито строге, закључују излагачи, због вишеструке опасности дела – према конкретной жртви, те према вери и/или држави.

Други и последњи излагач ове сесије била је Катарина Ана Дудек (*Katarzyna Anna Dudek*), која се прикључила из Варшаве, са излагањем „*Witchcraft in law of the First Republic of Poland (16th-18th century) – causes and effects, occurrence, trials, penalties*”. Она нотира већи степен верске толеранције у Пољској, што ипак није искључило суђења вештицама. Злочин вештичарења је вређао најпре лична добра жртве, тек доцније црквени поредак, а поступак је углавном вођен пред световним судовима, све до декриминализације 1776. године. У даљем делу излагања ауторка наводи низ познатих суђења вештицама, и из свега расположивог закључује да, за разлику од западне традиције – у Пољској, слично другим земљама на истоку Европе, није било системског прогона вештица.

Трећа сесија, последња овог дана а прва на српском језику, под председавањем доц. др Нине Кршљанин, тичала се казни у српском средњовековном праву. Прва је излагала Драгана Милошевић са

Правног факултета Универзитета у Београду. Свој реферат, насловљен „Казне за кривична дела против личности и имовине прописане Душановим закоником”, поделила је у два велика дела: навођење врста кривичних дела против личности (убиства, телесне повреде, силовање и увреда) и против имовине (крађа, разбојништво, паљевина, потка и попаша), и навођење расположивих казни (новчане, смртне и телесне, тамнице...). За сва дела, зависно од облика, казне се разликују: под ромејским утицајем, код дела против личности доминирају смртна и телесне казне, а код имовинских новчане.

Затим следи излагање Данке Реновице, са Правног факултета Универзитета у Београду, о кажњавању прељубе у Душановој кодификацији. После кратког историјата прељубе као кривичног дела, она се осврће на ромејско кажњавање овог дела, пре него што се фокусира на примере из Душановог законика (чл. 53. и 54). Ово ауторка чини кроз анализу правних формулација о статусу учиниоца (властелин(ке)/себра), од чега умногоме зависи и тежина казне. Директни утицаји ромејског права су садржани у Скраћеној синтагми. У сваком случају, нагласак је на заштити властеоске части, као и ширег, сталешког друштвеног поретка, пре него верског.

На претходно се наставља и последња презентација првог дана, „Кажњавање прељубе у српском праву у средњем и новом веку”, аутора Душана Малетића са Правног факултета Универзитета у Крагујевцу. Као и претходни излагач, почиње од библијског концепта брака и прељубе, те уређења ових питања у ромејском праву. Даље, он анализира норме Законоправила Светога Саве и санкционисања прељубе у канонском праву (у правилима светих отаца) и световном праву (у Закону градском). У потоњем се прељуба третира и као бракоразводни узрок и као кривично дело – које се кажњавало батинањем, шишањем и одсецањем носа. Како не би понављао претходно изложено, референт завршава са анализом прописа о прељуби у Србији у раном 19. веку.

ДРУГИ ДАН

Други дан студентске конференције *Iustoria* отворио је професор др Томас Зимон (*Thomas Simon*) са Правног факултета Универзитета у Бечу, са темом „Корени средњовековног кривичног права у Западној Европи“ (*The Medieval Roots of Penal Law in Western Europe*). Своје излагање професор је поделио у две велике целине – (I) Улога кривичног права у раном средњем веку, и (II) Високи средњи век: Друштвено-политички контекст у којем се развијало кривично право. Предавач је

најпре указао на дисконтинуитет у правном смислу између античког кривичног права и средњовековног кривичног права, током такозваног мрачног периода. Извори кривичног права у раном средњем веку били су ретки, а у периоду између VIII и XI века практично и нема сачуваних историјских извора који би нам приближили кривичну праксу у раном средњем веку. Када говоримо о изворима права уопште, па и кривичног, у раном средњем веку, превасходно се ослањамо на тзв. *Leges Barbarorum* – *Lex Ribuarica*, законик германских Рипуарских Франака, и *Pactus Alamannorum*, законик германског племена Алемани, оба из прве половине VII века. Ситуација је другачија када је у питању касни средњи век. Издвојене су три полазне тачке из којих се развило кривично право и сам инквизиторски кривични поступак, а то су: *Canon Law* (канонско право католичке цркве), *Urban Statutory Law* (градски законици) и *Gottesfrieden/Lanfrieden* (прописи којима се племић обавезује цркви да ће на свом поседу одбацити употребу насиља). Циљ свих ових прописа био је стварање адекватног система сузбијања криминалитета.

Након уводног предавања професора Зимона уследила је **четврта сесија** конференције, на енглеском језику, посвећена средњовековном кривичном праву, којом је председавао професор Зимон. Први излагач је била др Нере Јоне Инћауштеги Хауреги (*Nere Jone Intxaustegi Jauregi*) са Универзитета Деусто (Шпанија), која је учесницама приближила право и казну у баскијском праву. Кривичноправне норме које су биле на снази између XII и XVIII века важиле су посебно за територију Баскије, која је у том периоду била део Краљевине Кастиље. Иако део веће правнополитичке заједнице, баскијски прописи су се разликовали од осталих кастиљских прописа, а неки од њих су и данас на снази.

Затим је Лусиана Алеишо (*Luciana Aleixo*), са Правног факултета Универзитета у Лисабону, говорила о женама и криминалитету у старопортугалском праву. Она је најпре истакла разлику у опхођењу и посматрању мушких и женских учинилаца кривичних дела од стране правнополитичких субјеката. Жене су најпре посматране кроз призму породице и мајчинске улоге која им је додељена, а тек потом као извршиоци кривичних дела из групе дела против морала и личности. Такође, излагач се осврнуо на велику аутономију и моћ суда током вођења кривичног поступка у класичним инквизиторским поступцима, која је некада ишла и на штету окривљених, не узимајући у обзир крхкост и нежну природу жена.

Затим је излагач Ђорђе Тимотијевић, са Правног факултета Универзитета у Београду, говорио о настанку и развоју казне затвора у европским земљама. Затварање људи почело је да се практикује још

у првим организованим људским заједницама. Готово сви правни системи познавали су затвор као начин ограничавања слободе који се остваривао кроз затварање људи у најразличитије просторе, попут подрума, тамница, бунара... Први затвор отворен је у Енглеској средином XVI века, а убрзо су затвори почели да „ничу“ и у другим европским државама. Затвори су најпре коришћени за затварање скитница и просјака а тек потом за затварање лица која су извршила кривично дело, што је условило и формирање више различитих система извршавања санкције затварања, попут заједничког затварања, хелијског затварања и система самица.

Антони Ципријански (*Antoni Cyprijański*), са варшавског Правног факултета, говорио је о улози казне у политичкој и правној мисли чувеног француског филозофа Монтеѕкјеа. Иако је Монтеѕкје остао упамћен по његовој теорији о подели власти, која је своје отелотворење доживела у неким од највећих правних аката XVIII века, у другом плану остало је његово интересовање за кривицу и кажњавање преступника. Залагао се за увођење блажих казни у односу на доста строге и често несразмерно изречене казне у том периоду. Критиковао је честу употребу смртне казне и учесталу примену мучења и тортуре, који су били усмерени на насилно признање од стране осумњиченог.

Последњи излагач из ове сесије био је Пјотр Стефан Ромањук (*Piotr Stefan Romaniuk*), са Правног факултета у Варшави, који је разматрао улогу санкције у психолошкој теорији правног социолога и филозофа Леона Петразицког. Као социолог, анализирао је улогу санкције у правном систему једне државе. Довео је у питање потребу друштва за изрицањем санкција и неопходност санкција за правилно функционисање једне правнополитичке заједнице. Петразицки је санкцију посматрао са етичког и емоционалног гледишта, а управо из тих етичких потреба проистекле су санкције. Указивао је на пролазност и кратковечност закона, наводећи као разлог немогућност довољног прилагођавања људске психе друштвеном животу, указивајући на то да ће право (па и кажњавање) нестати када буде достигнут одређени циљ – а то је да се створи друштво које неће имати потребу да буде нормирано.

Пета сесија овогодишње конференције специфична је из разлога што је у потпуности посвећена кривичном праву у Пољској. Сесијом је председавао проф. др Милош Станковић. Први говорник у овој сесији био је Франћишек Игнаци Фортуна (*Franciszek Ignacy Fortuna*) са темом „Еволуција казне у кодексима Конгресне Краљевине Пољске у првој половини XIX века“. Предмет проучавања су две пољске кодификације – Кривични законик Пољске из 1818. године и Кодекс о

главним и споредним санкцијама из 1847. године, као и све касније измене ових аката. Аутор је указао на политички контекст стварања Краљевине Пољске на Бечком конгресу 1815. године, као и на утицај француског, пруског, аустријског и руског законодавства на стварање пољских прописа. КЗ из 1818. године садржао је и модерне елементе, попут троеобе кривичних дела на злочине, прекршаје и преступе, али су били присутни и реликти архаичног телесног кажњавања, попут бичевања. Стога се овај КЗ сматра прелазним кодексом између феудалистичких и капиталистичких кодификација. Каснији Кодекс из 1847. године био је првенствено усмерен на санкционисање побуњеника против државне власти, што је резултирало увођењем великог броја нових санкција, попут конфискације и прогонства.

Наредни излагач, Александер Швијерч (*Aleksander Świercz*), говорио је о смртној казни за време Друге пољске републике, која је постојала у периоду од 1918. до 1939. године. Ова држава је већи део свог постојања функционисала без јединственог кривичног законика, који је добила тек 1932. године. По КЗ била је прописана и смртна казна која је извршавана вешањем. Међутим, смртна казна је на простору Пољске извршавана и пре ступања КЗ на снагу а на основу прописа који су били на снази у различитим деловима државе. На жалост, због непостојања статистичких података, не може се утврдити тачан број изречених и извршених смртних казни у периоду 1918–1939. године.

Кацпер Пашински (*Kacper Paszyński*) говорио је о помиловању у Пољској. Према пољским уставима између два светска рата (1921, 1935) право помиловања припадало је шефу државе – председнику, док је по окончању Другог светског рата и у времену комунизма право помиловања припадало Државном савету као колективном органу (Устав из 1952). Аутор истиче и велики број намештених случајева и извршених смртних казни уз честу злоупотребу права на помиловање током комунистичког режима. Према садашњем уставу Пољске из 1997. године право помиловања такође је припало председнику Републике.

Последњи излагач из ове сесије била је Агата Старковска (*Agata Starkowska*), која је говорила о функцији кажњавања и историјском развоју система кажњавања у Пољској током XX и XXI века. Излагање је посвећено указивању на разлике у циљевима кажњавања који су били предвиђени у три различита пољска КЗ током прошлог века – КЗ из 1932, 1969. и 1997. године. КЗ из 1932. године био је продукт настојања да се створи јединствени законик и усмерен је на јачање државног и националног јединства. Власт је користила

кривичне прописе као средство у борби против опозиције. Наредни КЗ, из 1969. године, увео је у кривични систем новине у виду строжих казни и увођења нових казни попут неплаћеног рада и одбијања од плате, а често је било осуђивање за кривична дела против државе и јавног реда. Важећи КЗ из 1997. године одликује се идејом либерализма и жељом за што мањим бројем затвореника. Специфично је да је напуштена подела на главне и споредне санкције и установљена подела на казне и казнене мере. Међутим поједине казне су и поштрене, а уведен је и доживотни затвор без права на условни отпуст.

Шеста и последња сесија другог дана конференције била је посвећена модернизацији кажњавања у Европи. Сесијом је руководио проф. др Далибор Ђокић. Први излагач ове сесије, Тијана Кнежевић, говорила је о казнама у доба шпанске инквизиције. Тема је посвећена заједничком циљу цркве и правосудног система, а то је одржавање мира и усклађивање понашања људи са неким вишим друштвенополитичким вредностима. Управо тај заједнички циљ својствен је периоду инквизиције, који је обележио шпанску историју између 1478. и 1834. године. Инквизиција је била усмерена на кажњавање нехришћана, јеретика, а кажњавање је било разнолико – од одрицања од свог дотадашњег живота и потпуног посвећивања католичкој цркви, преко прогонства, па све до јавног понижења и излагања насиљу од стране заједница, и на крају до спаљивања на ломачи. Један од симбола инквизиторског периода био је и генерал инквизиције Томазо де Торквемада, који је спроводио најбруталнији прогон нехришћана током XV века. Такође, овај период био је познат по многобројним справама за мучење, попут виљушке за јеретике, шпанске чизме и јудине столице.

Наредни излагач, Мила Конатар, приближила је тему гиљотине, симбола Француске револуције. По избијању Француске револуције Жозеф Гиљотен предложио је увођење *ејалишарне смрћне казне*, која ће се брзо извршавати над припадницима свих сталежа. Гиљотина, замишљена као брз и безболан начин погубљења, прву жртву је живота лишила 1792. године, да би касније и сам француски краљ Луј XVI и његова супруга Марија Антоанета били погубљени на гиљотини, а укопан број погубљених помоћу овог сечива у Француској је око 17.000 жртава. Гиљотина је своју употребу нашла и у нацистичкој Немачкој, у којој је између 5.000 и 16.000 људи погубљено на овој справи. Последњи пут је јавно смакнуће на гиљотини извршено 1977. године у Француској. Гиљотина је доказ црне стране идеје о једнакости и хуманости.

Марко Кнежевић говорио је о казнама у законнику Петра I Петровића Његоша. Патријархална и теократска Црна Гора је на прелазу из XVIII у XIX век добила законик који је оставио велики траг у правној историји српског народа. Законик донет 1798. године имао је 16 чланова, да би 1803. године био допуњен са још 17 чланова. Акт који је почивао на обичајном праву и косовском миту предвиђао је доста строге кривичне санкције. Владика је кроз законик покушао да сузбије крвну освету и уједини племенски разједињену државу у јединствену, која би се као таква лакше сукобила турској власти. Санкције које је Законик познавао су: смртна казна, инфамија, новчана казна, конфискација имовине и казна затвора. Специфично је и коришћење клетве, која је стварала страх и подозривост код преступника.

О телесном кажњавању у Србији током XIX века говорио је Денис Кнежевић. Србија, која је 1804. године почела са изградњом своје нововековне државе, убрзо је добила и Карађорђево законик који се одликовао великом строгошћу, а строгошћу су се одликовали и остали акти који су регулисали кривичноправну материју пре доношења Кривичног законика. Недостатак затворских капацитета и још увек неорганизовано судство условили су све већу примену телесног кажњавања, а први акт који је регулисао ово питање био је Устројење судова окружних из 1840. године. Убрзо је Полицијском уредбом из 1850. године регулисан начин кажњавања у зависности од пола и старости преступника. Многобројним уредбама је круг лица која су телесно кажњавана временом сужаван, да би телесно кажњавање коначно било укинута 1859. године, непосредно пре доношења Кривичног законика. Телесне казне које су примењиване у овом периоду су бој, камџија, рогоза и шиба.

Последњи излагач другог дана конференције био је Филип Новковић са Правног факултета Универзитета у Сарајеву, који је говорио о одмеравању казне у Казненом законнику Босне и Херцеговине од 26. јуна 1879. године. Овај законик рађен је по узору на Војни законик и Кривични законик Хабзбуршке монархије. Кривични законик је прихватио дихотомију казних дела на злочине и преступе, док су иступи били у надлежности управних судова. Забрањена је била судијска самовоља а казне су биле доста строге, али су се могле у одређеним случајевима и ублажити, али и отежати. Занимљива отежавајућа околност била је давање лажног исказа, а казна је била тежа и ако је неко долазио из добре, угледне и образоване породице, јер је тим пре морао бити упознат са државним прописима.

ТРЕЋИ ДАН

Треће предавање, на енглеском језику, одржао је проф. др Колман Денехи (*Coleman Dennehy*), наставник Технолошког института у Дандалку и Универзитетског колеџа у Даблину, на тему „Злочин, казна и кривично право у ирским колонијалним условима“. На почетку, предавач је сумарно објаснио историју односа Енглеске и Ирске, као и компликовани утицај енглеског права на ирско право који је био непрестано присутан још од дванаестог века, али је постао преовлађујући од Енглеског освајања Ирске 1600. године. Кривично право било је слично данашњем, постојала су стандардна кривична дела. Ирско право ипак није било потпуно идентично енглеском, јер Енглези нису хтели да дају сва права колонизованом народу. Кривично право било је регулисано различитим изворима: писаним прописима које су доносили парламент и краљ, обичајним правом које су утврђивали и спроводили судови, приоритетним правом круне (прерогативом) и ратним правом. Иако су извори права били идентични, ирско право никада није било идентично енглеском праву, делимично због специфичних потреба ирске средине, али и због неспремности Енглеске да призна колонијалним народима сва права и слободе које су уживали Енглези. Кривична дела су била рационално одређена и слична данашњем законодавству, али су казне биле доста строге, тако да је за свако теже кривично дело (*felony*) или издају била предвиђена смртна казна. Енглези који су дошли у Ирску да „цивилизују“ становништво користили су многе антицивизацијске методе зарад постизања тог циља. Осим широке употребе смртне казне, у кривичном поступку коришћена је тортура, а примењивано је и ратно право (иако је био мирнодопски период), које је служило за принудно пресељење сиромашних и непослушних Ираца (у тежој варијанти, ако би осуђени био пресељен на неку ванправну територију као што су Карипска острва, то би значило и његово погубљење). Ови репресивни методи нису били коришћени у Енглеској, а њихова употреба у Ирској може се објаснити како уобичајеном репресивношћу колонизатора, тако и чињеницом да су по ирском праву у кривичним предметима судили поротни судови, па би пороте често ослобађале оптуженог. Напоследку предавач се осврнуо и на практичну примену оваквих прописа. У пракси су коришћени (или тачније речено: злоупотребљавани) бројни механизми како би се избегло кажњавање (неки од њих су беневит свештенства и беневит трудноће), као и једноставне ослобађајуће пресуде пороте (без обзира што је оптужени учинио кривично дело). Тако је удео осуђујућих пресуда износио свега око пет процената. Супротност

радикално репресивног законодавства и праксе у којој су ретко доношене осуђујуће пресуде – предавач објашњава управо претераном репресивношћу закона, која је довела до неспремности грађана који би били чланови порота да изричу драконске казне, као и неспремности енглеских колониста да се изрицањем претераних казни замајрају локалном становништву.

Потом је уследила **седма сесија**, на енглеском језику, посвећена казни, рату и политици, којом је председавао проф. др Колман Денехи. Први излагач, Јакуб Новак (*Jakub Novák*) са Правног факултета Масариковог универзитета у Брну, говорио је на тему „*Dishonourable discharge from the army in the military criminal law of the Czechoslovak legion in Russia*“. Како је Чехословачка била у саставу Аустроугарске, њени становници борили су се на страни сила Осовине у Првом светском рату. Ипак, постојале су и алтернативне чехословачке легије састављене од добровољаца које су се у рату бориле на страни Антанте, а чинили су их највише чехословачки емигранти и ратни заробљеници. У периоду између 1918. и 1920. године Чехословачка легија у Русији је формирала сопствени управни апарат, укључујући и кривичне прописе и војне судове. Излагач анализира казну нечасног отпуста, која је заједно са смртном казном била најтежа у новом кривичном систему (дакле тежа и од затворске казне). Разлоге због којих је ова казна била сматрана толико репресивном излагач налази, са једне стране, у чињеници да се радило о добровољачкој војсци, па се нечасно отпуштање из ње доживљавало као веома срамотно – и, са друге стране, у чињеници да би отпуштени легионари били спроведени у кампове за ратне заробљенике, што је такође представљало тешку санкцију.

После њега, Андреј Андрејевич Киосов (*Andrey Andreyevich Kiosov*) са Правног факултета Државног универзитета у Санкт Петербургу излагао је на тему „*Coercion, punishment, violence in the Russian history of legal and political doctrines of the XX century: general trends and cross-cutting themes*“. У излагању се даје широк осврт на однос руских правних филозофа и теоретичара према темама принуде, казне и насиља у праву, а посебно места и оправдања смртне казне у њему. Излагач се осврће и на Кривични закон Совјетског савеза из 1926. године, у коме смртна казна није била набројана у листи кривичних санкција, али је за време важења тог закона била коришћена као ванредна казна у великом броју кривичних предмета.

Јан Транжик (*Jan Tranžik*), са Правног факултета Масариковог универзитета у Брну, изложио је свој рад на тему „*The trial of Jozef Tiso*“. Јозеф Тисо био је католички свештеник и словачки националиста. Иако, бар у почетку, није био фашистички опредељен, постаје

значајан после немачке окупације Чехословачке 1938. године. После окупације Чешка бива анектирана у састав нацистичке Немачке, а Словачка добија независност и Тисо постаје њен први председник. После ослобођења Чехословачке образован је Народни суд у Братислави да суди колаборационистичким вођама Словачке Републике, који га осуђује на смрт. Иако су постојале политичке иницијативе за преиначење казне Тисоу, смртна казна је на крају ипак извршена. После успостављања комунизма званични историчари свалјивали су сву кривицу на Тисоа (а преко њега и на Католичку цркву), да би после пада комунизма дошло до повратка словачког национализма који га рехабилитује. Излагач закључује да чак и данас ово суђење дели словачко друштво.

Симо Илић са Правног факултета Универзитета у Београду по том је излагао на тему *“Punishment as a means of oppression against free media”*. Излагач је анализирао и поредио коришћење казне као метода за сузбијање слободе медија у Краљевини Југославији и потоњој социјалистичкој Југославији. Истиче се да је у периоду парламентарне краљевине у Југославији постојала одређена цензура, али да је она била ограниченог домета и да није имала за циљ потпуно уништење политичких противника, већ њихово сузбијање. Период социјализма, пак, доноси нове методе, званичне цензуре и суђења били су изузетно ретки, али је владајући режим све покушаје покретања слободних медија и изражавања слободне мисли кроз уметност спречавао ванинституционалним методама. Као пример наводи се часопис Демократске странке „Демократија“ и покрет у књижевности и филму познат као Југословенски црни талас, који су ефикасно сузбијени чисто економским методама. Излагање се завршава закључком да је казна била знатно слабији метод контроле медија од ванинституционалних метода.

Осмом сесијом на енглеском језику, на тему савремених перспектива кажњавања, председавала је проф. др Валентина Цветковић Ђорђевић. Сесију је отворило излагање коауторског рада Анастасије Рудак (*Anastasiya Rudak*) и Ксеније Таранове (*Kseniya Taranova*) са Правног факултета Белоруског државног економског универзитета, на тему *„Punishment as a measure of salvation of „inner self“*. У раду се указује на могућност побољшања ефеката извршења казни индивидуалним радом на менталном здрављу осуђених лица. Казне се извршавају једнако над свим осуђеницима, чиме се пропушта деловање на индивидуалној основи, које је веома важно јер сваки учинилац кривичног дела има одређено ментално стање које је допринело чињењу кривичног дела, а то стање се не третира адекватно самом казном. Да би се тај проблем решио, предлаже се увођење психолош-

ког дијагностификовања затвореника, као и дугорочни психолошки третман који би осуђеника припремао за ресоцијализацију.

Следећи излагач био је др Денеш Легеза (*Denes Legeza*) са Правног факултета Универзитета у Сегедину, на тему „*Criminal law consequences of copyright infringements*“. Излагач анализира кривичне последице кршења ауторског права према мађарском Закону о ауторском праву из 1884. године. Како Мађарска у време доношења овог закона није имала процесни законик, сам закон је регулисао и процесна правила за своју примену, доносећи новине као што су принцип слободе доказивања, принцип слободне оцене доказа као и надлежност цивилних судова да одлучују у кривичним предметима везаним за повреду ауторског права. Као интересантну новину истиче и формирање Комитета експерата за ауторско право у Будимпешти и Загребу, чији задатак је био да по налогу суда утврђује да ли је у конкретном случају прекршено ауторско право. Излагач завршава своје излагање анализом више занимљивих судских спорова.

Сесију је наставила Сара Ана Кубицка (*Sara Anna Kubicka*) са Факултета за право и администрацију Универзитета у Варшави излагањем на тему „*Deprivation of liberty and mental health – contemporary challenges and standards, and the historical path to their formation*“. Излагање преиспитује третман осуђеника са психичким болестима примарно у пољском праву (с тим да су изнети аргументи и универзално примењиви). Даје се историјска перспектива развоја института кривице као и развоја и еволуције затворске казне, али се наводи да се препознавање значаја менталног здравља за успешну реинтеграцију осуђеника десило тек шездесетих година двадесетог века. Иако је потреба за психотерапијом затвореника препозната у Пољској, прептерећеност психолога (на једног психолога долази две стотине затвореника) знатно умањује њену ефикасност.

Осму сесију затворила је Катерина Вајда (*Katsiaryna Vayda*) са Факултета за међународно право Међународног универзитета „*MITSO*“ у Минску излагањем на тему „*International responsibility for the violation of the refugees' rights*“. Како је положај избеглица изразито тежак, и како су оне изложеније кршењу људских права, потребно је да постоји међународни закон који ће их посебно штитити. Иако је положај избеглица регулисан Конвенцијом о избеглицама из 1951. године, дефиниција избеглице не одговара у потпуности савременим потребама, па је исказана потреба за њеним проширивањем. Излагач наводи обавезе државе усмерене на заштиту права избеглица, као и међународни механизам да се преко Међународне комисије за људска права утиче на државе које ове обавезе не испуњавају.

Конференција је настављена **деветом сесијом** на српском језику о санкцијама у Совјетском Савезу и Русији. Сесијом је председавао проф. др Далибор Ђукић. Сесију је отворио Ђорђе Гојковић са Правног факултета Универзитета у Београду излагањем на тему „Законитост политичког терора – Пример Совјетског Савеза у међуратном периоду“. У излагању се анализира кривичноправно законодавство СССР-а које уводи нове категорије у кривично законодавство: место кривичног дела заузео је друштвено опасан акт, а уместо буржоаске казне одређене су социјалистичке мере друштвене заштите. Нова одређења кривичноправних категорија и одбацивање претходних тековина буржоаског права (нпр. одбацивање начела *nullum crimen, nulla poena sine lege*) довели су до нејасних и неодређених норми које су у пракси најразличитије тумачене, а излагач се посебно задржао на озлоглашеном члану 58. Кривичног законика РСФСР-а. Излагач наводи како је у очеку званични судски систем заиста покушавао да примени ново хуманије социјалистичко кривично право, док је обрачун са политичким непријатељима спроводила специјална полиција Чека у ванинституционалним условима, да би се постепеним изменама арбитрарност и репресивност вратиле на велика врата и у званични систем судова.

Потом је сесију затворио други излагач, Јегор Вјачеславович Крамаренко (*Ејор Вячеславович Крамаренко*) са Правног факултета Московског државног универзитета, излагањем на тему „Смртна казна у Русији од Октобарске револуције до почетка 21. века“. Смртна казна није довођена у питање у предсоцијалистичкој Русији, али са Октобарском револуцијом долази прва иницијатива за хуманизовање кривичног права и њено укидање. Декретом о укидању смртне казне од 1917. године она први пут бива укинута, али се због грађанског рата поново уводи 1918. године. У социјалистичком периоду постојао је двосмислен однос према смртној казни, али је она у већем делу социјалистичке историје примењивана. Излагач износи и податак да је у периоду од 1918. до 1940. године изречено милион и девет стотина хиљада смртних казни (од тога седамсто хиљада само у периоду од 1937. до 1940. године). У ову статистику нису укључена вансудска политичка „суђења“ која је изводио НКВД, а у којима је изречено још додатних шесто хиљада смртних казни. После рата 1947. године смртна казна поново бива укинута, али је опет враћена у употребу 1950. године (примењивана и ретроактивно на преиод када је била укинута). Употреба смртне казне временом је опадала, да би одлуком Уставног суда 1999. године била проглашена неуставном.

Конференција је затворена **десетом сесијом** на српском језику о српском и југословенском кривичном праву. Сесијом је председа-

вао проф. др Иван Ђокић. Сесију је отворио Алекса Дамњановић са Правног факултета Универзитета у Нишу излагањем на тему „Уставноправни основ смртне казне у уставној историји Србије“. Излагач анализира уставне одредбе о смртној казни као ограничењу права на живот у српској уставној историји. У прва три устава – Сретењском, Турском и Намесничком – нису постојале одредбе о забрани или ограничењу смртне казне. Ограничења се први пут јављају у Уставу од 1888. године када је забрањена смртна казна за политичке кривце, али уз предвиђене изузетке. Изрицање смртне казне додатно је ограничено Октроисаним уставом из 1901. године, али се после Мајског преврата враћају одредбе Устава из 1888. године, које бивају задржане и у Видовданском уставу. Излагач истиче да је корак назад представљао Септембарски устав, којим је одређивање смртне казне дерегулисано чиме је законодавству остављена потпуна слобода по овом питању, а ово питање остаје нерегулисано и Уставом ФНРЈ од 1946. године. Устави СФРЈ из 1963. године и 1974. године ограничавају смртну казну само за најтеже облике тешких кривичних дела, а ово ограничење преузео је и Устав СР Србије из 1990. године. Ратификацијом Повеље о људским и мањинским правима и грађанским слободама 2003. године смртна казна се званично забрањује, а ова забрана подиже се на уставни ниво у Уставу из 2006. године.

Сесију је наставила Милица Пашалић са Правног факултета Универзитета у Бањој Луци излагањем на тему „Кривични законик из 1929. године“. На почетку излагања указује се на проблем правног партикуларизма у Краљевини СХС где су, због недостатка унификованог права, важила предратна права на различитим правним подручјима. Почетак унификације права почео је доношењем владиних уредби, а онда се приступило и изради пројеката кодификација. Тако је и кривично право привремено унификовано доношењем Указа из 1919. године којим се на територију целе државе проширило важење КЗ-а Србије из 1860. године. Излагач истиче сукобе између србијанских и пречанских правника око појединих будућих решења, посебно истичући спор око начина извршења смртне казне. Коначно 1929. године донет је нови КЗ Краљевине СХС, који излагач оцењује као веома напредан за своје време. Даље наводи казне које су донете у новом законнику, истичући новине као што су једнакост полова, индивидуализација казне, мере безбедности, посебна регулација малолетничког кривичног права.

Следећи је излагао Душан Б. Јовић са Правног факултета Универзитета у Београду на тему „Насилнички криминалитет и кривичне санкције у Краљевини Југославији“. Излагач је изложио статистичке податке везане за насилнички криминалитет у Краљевини СХС

и Краљевини Југославији за период од 1929. до 1940. године. Анализирајући статистичке податке излагач наводи да је у периоду истраживања постојао изражени тренд насилничког криминалитета, обзиром да се његов удео у укупном криминалитету кретао између 33% и 41% (док је, на пример, данас његов удео у просеку око 10%). Овај тренд излагач објашњава лошом економском ситуацијом изазваном економским кризама. У наставку излагања анализира се структура насилничког криминалитета, као и структура преступника по полу, старости, писмености, времену извршења, да би се напослетку изложила статистика изречених кривичних санкција.

Огњен Бојанић са Правног факултета Универзитета у Београду излагао је на тему „Затворска казна у *Закону о заштити јавне безбедности и поретка у држави* Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца из 1921. године“. Излагач истиче нестабилност послератне Краљевине СХС, за коју се најчешће криви хрватско-српски сукоб, али аутор истиче да је главни дестабилизујући фактор ипак по његовом мишљењу била комунистичка партија која је интензивним антисистемским акцијама угрожавала стабилност нове државе. Њена политика радикализована на Вуковарском конгресу 1920. године, када је усвојен програм који је између осталог предвиђао и укидање демократије ради успостављања диктатуре пролетеријата – донео јој је завидан изборни резултат. Реагујући на антисистемске активности и изборне успехе Комунистичке партије, Министарски савет на ванинституционални начин доноси Обзнану којом забрањује рад Комунистичке партије. Комунисти на Обзнану одговарају покушајем атентата на краља и убиством министра унутрашњих послова, што доводи до доношења Закона о заштити јавне безбедности и поретка у држави из 1921. године. Излагач је детаљно изложио казне предвиђене новим законом, и закључио да је предвиђао најрестриктивније казне из тадашњег кривичног законодавства. Коментаришући модерне ставове према овом Закону, излагач истиче да се није инкриминисало комунистичко политичко опредељење, већ недеморатски методи борбе за реализацију комунистичких уверења, као и да су веома слични закони постојали у већини тадашњих земаља Западне и Средње Европе.

Након тога излагала је Маша Марковић, са Правног факултета Универзитета у Београду, на тему „Старосна граница кривичне одговорности у југословенском кривичном праву“. На почетку излагања се наводи да се старосна граница кривичне одговорности може одредити на два начина: или ће је суд одређивати у сваком случају посебно према особинама учиниоца, или ће законодавац одредити јединствену границу која ће важити за све оптужене. Југословенски законодавци одлучили су се за другу опцију, приоритизујући опш-

тост нормe у односу на околности сваког посебног сличаја. У Кривичном законнику Краљевине СХС из 1929. године малолетност (па самим тим и кривична одговорност) одређује се као узраст између четрнаест година и двадесет једне године старости. Закоником су такође раздвојене категорије млађих и старијих малолетника (млаћи су били они до седамнаест година старости), али је проблематично што Законик није дефинисао основ неодговорности малолетника. У послератном периоду Уставом из 1946. године смањена је горња граница малолетности на осамнаест година, да би се потоњим Кривичним закоником из 1951. године увела нова категорија млађих пунолетника, којима се могла изрећи васпитна мера ако је у време извршења дела њихова душевна развијеност одговарала душевној развијености малолетника.

На самом крају, председавајући сесијом је захвалио свим излагачима на саопштењима, као и свим учесницима на плодним дискусијама, предајући реч доц. др Нини Кршљанин. Затварајући конференцију, она је поновила ове изразе захвалности, хвалећи ангажовање свих студената у току сва три дана, организационог одбора, а посебно професора – модератора са кривичноправне катедре.

Рад приспео / Paper received: 15. 4. 2023.

Прихваћен за објављивање / Accepted for publication: 1. 5. 2023.